

LITERATURA

Vzniká Svaz československých spisovatelů. Jediným přípustným směrem v literatuře se stává socialistický realismus. Končí většina prvorepublikových vydavatelství. Umírá František Halas. Na Vítězslava Nezvala se snese posměch, nakonec se ale bude smát on. A v Londýně vychází Orwellův román 1984.

Spisovatelé už nechtějí být pokládáni za zvláštní lidi, ani za vyvolence čekající pohodlně na políbení Musy, ani za fantasy odkázané na „podvědomí“, ani za obchodní zpeněžitele nápadů ani za samolibé ctižádostivce slávy, nýbrž chtějí být uvědomělými, vzdělanými uměleckými tvůrci, vzdělanými v naukách marxismu-leninismu. Chtějí být počestnými dělníky slovesného umění.

– Ministr informací Václav Kopecký na IX. sjezdu KSČ

SVAZ ČESKOSLOVENSKÝCH SPISOVATELŮ

V březnu proběhne v budově Národního shromáždění Ustavující první sjezd Svazu československých spisovatelů. Zúčastní se jej kromě domácích autorů také řada zahraničních literátů, především ze států sovětského bloku. Předsedou je zvolen **Jan Drda**. Za jediný možný umělecký směr do budoucna je vyhlášen socialistický realismus. Přesná definice tohoto pojmu vlastně nikdy nebyla stanovena. Vždy se jen odkazovalo na sovětské prameny, především dílo hlavního ideologa A. A. Ždanova (výběr jeho statí u nás vyšel také v roce 1949). Ti, kteří se snaží „vyhovět zadání“, tak nikdy nemají jistotu, že se strefí. Hlavními rysy socialistického realismu byly typizace (postavy měly ztělesňovat určitý třídní typ), stranickost a lidovost. Na sjezdu zazní také výpady proti kosmopolitismu. Ten marxistická ideologie definuje jako „ideologii nepřátelskou, ideologii, která nedostatečně respektuje národní tradice“.

„Odmítáme zásadně tak zvané abstraktní umění, odsuzujeme umění, které nic neříká, kterému nikdo nerozumí, které na nikoho nepůsobí a které se nikomu nelíbí.“

Na základě nových kritérií se začnou sestavovat cenzurní seznamy; zatím je však v tom, co je povoleno a co zakázáno, chaos – iniciativa často vychází (anebo naopak) od knihoven a knihovníků.

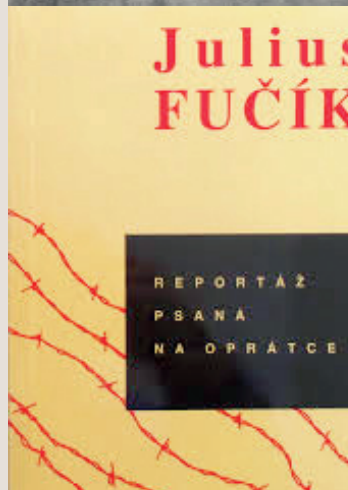
Vyzvedávanými autory jsou S. K. Neumann, Jiří Wolker, Julius Fučík, Marie Majerová, Petr Jilemnický nebo Ivan Olbracht. Hledají se autoři noví. Do pracovního plánu svazu spisovatelů byla proto pro nejbližší období zařazena i akce **Pracující do literatury**. Formou literární soutěže měla podpořit začínající spisovatele z řad rolníků a dělníků. Podle sovětského vzoru na ni pak navazoval cyklus školení nových autorů. Těch nejslibnějších se měli ujmout sami spisovatelé – členové svazu. Soutěž proběhla od 1. května do 15. září a její účastníci měli zaslat povídku či báseň na téma dvouletého či pětiletého plánu. Své příspěvky poslalo 744 soutěžících, převážně šlo o verše, někdy i básnické sbírky. Více než tři čtvrtiny příspěvků však byly totálně nepoužitelné. Určitou literární hodnotu mělo podle poroty 150 prací. Vybrané texty otiskl v říjnu literární měsíčník *Nový život* a nejlepších 50 autorů bylo počátkem roku 1950 pozváno na Konferenci začínajících autorů na zámku Dobříš.

Vychází první číslo měsíčníku pro literaturu a literární kritiku **Nový život**. Ten nahradil předchozí literární časopisy, které byly v drtivé většině zrušeny.

SOMRAK SOUKROMÝCH VYDAVATELSTVÍ

Je přijat zákon o vydávání a rozšiřování knih, „kterým se odstraňuje z vydávání literárních a uměleckých děl soukromokapitalistický živel.“

Nový vydavatelský zákon reguloval veškeré aspekty ediční politiky. Vydávání veškerého neperiodického tisku bylo nadále vázáno na vydavatelské oprávnění, které udělovalo ministerstvo informací a osvěty. Nakladatelé, kteří oprávnění neobdrželi, nemohli pokračovat ve své činnosti. Zákon upravoval i vydávání pohlednic, omalovánek a vystřihovánek. To velmi často likvidačně zasáhlo do činnosti nejrůznějších spolků, které si vydáváním pohlednic vydělávaly na svou činnost.

Končí tradiční vydavatelství jako Odeon, Josef R. Vilímek, Toužimský a Moravec... Jak to probíhalo, popisuje ve svých pamětech **dr. Otakar Štorch-Marien**, který založil a vedl nakladatelství Aventinum.

„24. března čtyřicátého devátého roku schválilo Národní shromáždění zákon o vydávání a rozšiřování knih, hudebnin a jiných periodických publikací, podle něhož zanikla všechna soukromá oprávnění. Tím dnem odešel od nás ředitel Šebek (zmocněnec ministerstva informací, který byl jmenován do vydavatelství koncem roku 1948 – pozn. red.) a nastala právní i věcná likvidace, během níž nebylo již dovoleno cokoliv vydávat nebo prodávat“, píše Štorch-Marien. „Z příkazu zmocněnce ministerstva informací (odvolaného později z tohoto místa pro zneužití důvěry) bylo třeba přihlásit podle paragrafu 9 příslušného zákona „všecky věci, které sloužily nebo byly určeny k provozu podniku, zejména zásoby knih, papíru a jiného materiálu, včetně soupisu uzavřených smluv“.

„Skladované knihy přebírala postupně tehdejší Kniha lidu, ale po zlektorování se jich jen část dostávala na normální knihkupecký, eventuálně antikvární trh. Stanovená procenta ze skutečné tržby šla k dobru původního nakladatele. Kancelářské stroje a některé kusy nábytku si oddisponovali jejich noví kolektivní uživatelé. Provozní místnosti si přišla prohlédnout komise. Purkyňovské podstřeší se však nesetkalo s jejím zájmem.“ Knihy, které byly připraveny do tisku, většinou už nevyšly. „Já sám jsem včas zabrzdil, takže nakonec šlo jen o tři takto připravené knihy. Byla však nakladatelství, která podobných měla několikánásobek,“ dodává Štorch-Marien.

Vzniká nakladatelství **Československý spisovatel** – spojením Nakladatelství a knihkupectví František Borový, Evropského literárního klubu, SFINX - Bohumil Janda a Nakladatelského družstva Máj. Jeho úkolem bylo vydávání soudobé české poezie a prózy a výsledků literární vědy. V období 1949–1956 byl jeho ředitelem spisovatel Václav Řezáč. Dvojice Drda a Řezáč získala později posměšnou přezdívku „Drzáč“. Společně se podíleli na vylučování nekomunistických autorů ze Svazu.

Je založena Národní ediční rada česká, která má za úkol vytvářet národní ediční plán a současně řídit a kontrolovat veškerou knižní produkci. Pro ústřední distribuci knih vzniká družstvo Kniha lidu. Byl to preferovaný distributor, jehož specifické postavení musela respektovat všechna povolená nakladatelství a všichni knihkupci. V následujících dvou letech zaniká většina soukromých nakladatelství a knihkupectví a Kniha lidu buduje v podstatě novou distribuční síť.

V polovině roku ministerstvo financí svolilo, aby odborná literatura (knihy, časopisy, odborné publikace) byla osvobozena od všeobecné daně.

Vzniká DILIA, Československé divadelní a literární jednatelství.

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ DĚTSKÉ KNIHY

11. dubna 1949 bylo výnosem ministerstva školství, věd a umění rozděleno tehdejší Státní nakladatelství na dvě specializované instituce, „a to na část, která bude obstarávat dosavadní činnost, vyjma vydávání dětské literatury, a na část, která bude obstarávat vydávání dětské literatury“. Ředitelem Státního (pedagogického) nakladatelství zůstal Jan Hostáň, přednostou části pro dětskou literaturu byl zpočátku pověřen Václav Netušil. Dokument byl podepsán ministrem **Zdeňkem Nejedlým**.

Právoplatným dnem založení SNDK však je 15. duben 1949, kdy byl přípis označen rázítkem a podnik získal národní správu nad likvidovaným nakladatelstvím Vladimíra Žikeše. O čtyři dny později zasedl podle svědectví pamětníků ve čtyřech místnostech majestátního paláce Colorado-Mansfeldů v Karlově ulici na Starém městě sedmnáctičlenný kolektiv většinou mladých lidí, který měl zvládnout úkol vydávat hodnotné knihy pro děti a mládež. Vedoucím redaktorem byl jmenován básník Stanislav Neumann, mezi redaktory byli kupříkladu Ondřej Sekora a Eva Kaslová-Dolejšová.

Do 31. prosince 1949 vydalo SNDK šest děl českých klasiků (Erben, dvakrát Neruda, S. K. Neumann, Tyl, Fučík), pět prací původních (Hostáň, Vaňátko, dvakrát Sekora a Krejčová), šest překladů ze sovětské literatury a dva sborníky poezie a prózy *My světa dobudeme* a *Vpřed*. První vizitkou podniku byl Sekorův „veselý výbor nejpěknějších říkadel z Erbenovy sbírky lidové tvorby“ *Říkej si a hraj* s ilustracemi Aleny Ladové. Měl ediční číslo 1, byl tedy první knihou nově vzniklého nakladatelství, které se stalo nepominutelnou součástí české knižní scény. V roce 1969 nakladatelství změnilo název SNDK na poetičtější *Albatros*.

Zdeněk Nejedlý – na fotografii ještě jako mladý revolucionář

FRANTIŠEK HALAS

27. října 1949 umírá **František Halas**, nejrychlejší z českých básníků, vrstevník Seiferta, Nezvala, ale také jen o něco mladších Voskovce a Wericha. Podobně jako řada umělců této generace tíhne doleva. Po válce se angažuje ve veřejném životě. Již v květnu 1945 zareaguje na výzvu ministra Kopeckého, aby umělci dali své schopnosti do služeb vlasti, a přijímá funkci šéfa publikačního odboru na ministerstvu informací. Stane se i předsedou Syndikátu českých spisovatelů, je poslancem Národního shromáždění... Své funkce bere se vsí vážností. Po návštěvě Sovětského svazu v roce 1947 tomuto proletářskému chlápce z Moravy mnoho z jeho přesvědčení nezbude.

Dětství prožil v bídě a začátky byly skromné. „Jednou nás vzal Mahen do Kočího knihkupectví, ukázal na usměvavého mládence za pultem a povídá: ‚Tohle je naděje českého básnictví.‘ Byl to František Halas,“ vzpomínala později Marie Pujmanová. Kde jsou ty časy, kdy dělal příručího v knihkupectví, kam chodilo „celé literární Brno“, a byl šťastný, když směl obsluhovat Těsnohlídka, Blatného, Nezvala...

*Uvaděčka smrt
přes hlínu pozve
po trávě mrtvých*

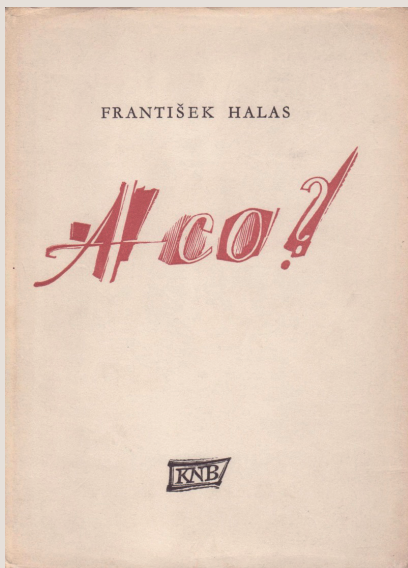
*Však se dočká
Ticho Tma Prach*

Ještě v červnu intervenuje za Seiferta a Holana, kteří se neuctivými výroky dopustili „těžké urážky vůči sovětské kultuře“ a Jan Drda je chce hnát před „čestný soud“. Píše, překládá poezii.

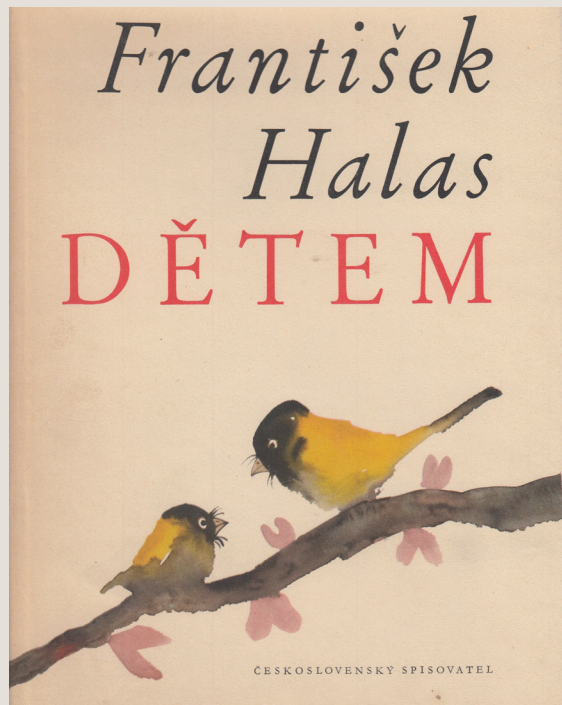
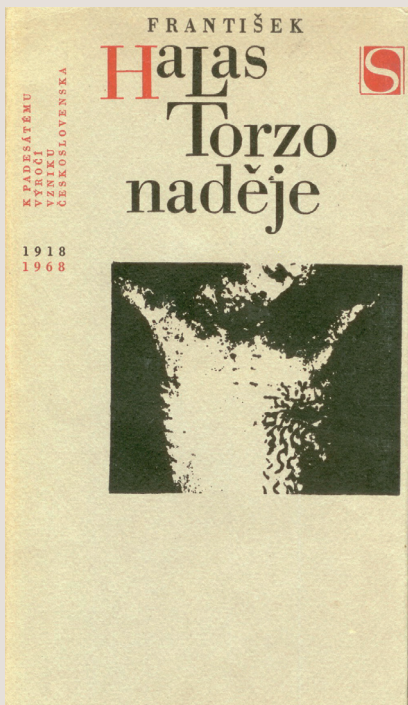
A bojuje s postupující nemocí. „Až se vrátím, začnu shazovat funkce atd. Chtěl bych být už jen pán od veršů“, píše ženě z Lázní Jeseníku v březnu 1948. Do lázní má jet znovu, místo toho jej odvezou do nemocnice...

„Ještě když ležel v nemocnici, ozvaly se podivné hlasy, že se smrti nebrání, že se mu chce umřít. Nebyla to pravda, já to vím“, píše ve svých pamětech Jaroslav Seifert, jeden z jeho nejbližších přátel. „Umřít nechtěl. Držel se života jako včela zlomeného květu, na kterém padla do vody. Měl svá trápení, ale byla z těch, která spíše smrt odmítají, a naopak, když člověk stárne, mobilizují všechny lidské síly, zvedají tělo z únavy a duši z mdloby. Halas však nebyl stár. Byl jen unaven.“

5. listopadu je pohřben v Kunštátě na Moravě se všemi poctami. O pár týdnů později jej pohřbí znovu literární kritik Ladislav Štoll. Na shromáždění spisovatelů jej spolu s dalšími „úpadkovými“ autory exkomunikuje z české literatury. Poslední básníková sbírka *A co?* vyjde až v roce 1957.

František Halas

CO NOVÉHO V LITERATUŘE

V nakladatelství Československý spisovatel vychází Farská republika slovenského spisovatele **Dominika Tatarky**, ale také například Umění přírodních národů **Josefa Čapka**, který zahynul v koncentračním táboře.

V Leichterově nakladatelství vycházejí **Dějiny selského stavu** Kamila Krofta, historika a diplomata, prvorepublikového ministra zahraničí. Autor zemřel těsně po válce na následky věznění v Terezíně.

U Vílímka ještě vyjde populárně naučná kniha Josefa Augusty Pravěké ptactvo s ilustracemi Zdeňka Buriana.

U Borového znovu vydají první dva díly trilogie Marie Pujmanové Lidé na křižovatce a Hra s ohněm (na třetím, Život proti smrti, autorka pracuje a i za ten dostane Státní cenu).

SVOBODA vydává Léta devadesátá: příběh ze západoaustralských zlatých polí autorky uváděné jako Kateřina Zuzana Prichard, ale také výbor z díla Alexandra Sergejeviče Puškina v překladu Bohumila Mathesia, Ostrovského Jak se kalila ocel, nebo Engelsův Podíl práce na polidštění opice.

